

Arabas, Iwona

"Chłopi wobec zmian cywilizacyjnych w Królestwie Polskim w drugiej połowie XIX-początku XX wieku", Maria Krisań, Warszawa 2008 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 54/3-4, 303-304

2009

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Maria K r i s a ń: *Chłopi wobec zmian cywilizacyjnych w Królestwie Polskim w drugiej połowie XIX–początku XX wieku*. Warszawa 2008

Książka, której autorką jest absolwentka Wydziału Historii Uniwersytetu Moskiewskiego im. M. Łomonosowa, ukazała się jesienią 2008 r. w Instytucie Historii PAN. Powstała na podstawie rozprawy doktorskiej napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Jacka Kochanowicza, a materiał zbierany był podczas studiów w Szkole Nauk Społecznych IFiS PAN. Dr Maria Krisań pracuje obecnie w Instytucie Słowianoznawstwa Rosyjskiej Akademii Nauk w Moskwie.

Autorka wykorzystała bogaty materiał źródłowy, z którego najważniejsze są trzy kolekcje listów. Pierwsze dwie to listy czytelników do tygodników ludowych „Gazety Świątecznej” i „Zarania”, przechowywane w Dziale Rękopisów Biblioteki Narodowej w Warszawie i Państwowym Archiwum Federacji Rosyjskiej w Moskwie, a trzecia, opracowana już przez Witolda Kulę i wydana w 1973 r., to listy chłopów z Brazylii i Stanów Zjednoczonych do krewnych w Polsce. Dodatkowo zostały przeanalizowane listy opublikowane na łamach wymienionych tygodników oraz „Przeglądu Katolickiego”. Autorka uważa, że listy do pierwszego z wymienionych czasopism były najbardziej istotne jako źródło do badania przemian na polskiej wsi w drugiej połowie XIX w. ponieważ publikowane były nieprzerwanie ponad trzydzieści lat, a tygodnik miał stabilną politykę i stałych odbiorców.

Po raz pierwszy zostały wykorzystane w pracy Marii Krisań materiały systematycznych badań nad sztuką ludową z przełomu lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku z archiwum Romana Reinfussa (przechowywane w Muzeum Etnograficznym im. Seweryna Udzieli w Krakowie). Autorka uwzględniła również w swoich badaniach literaturę popularną tzw. „brukową” XIX w., w tym z Kolekcji Juliana Tuwima przechowywaną w Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie. Ciekawym uzupełnieniem są dokumenty dotyczące ruchu mariawickiego z Archiwum Archidiecezjalnego w Lublinie. Tak bogata baza źródłowa pozwoliła na omówienie zagadnień dotyczących funkcjonowania kultury słowa drukowanego i pisanego na wsi Królestwa Polskiego, relacji pomiędzy środowiskiem wiejskim i kościołem katolickim oraz samoidentyfikacji – kapitału symbolicznego chłopów w okresie przemian.

Maria Krisań podsumowując swoje badania dochodzi do konkluzji, że pewne normy obyczajowe, które ukształtowały się pomiędzy XVI i XVIII w., zachowywały dominującą pozycję w umysłowości ludności wiejskiej jeszcze na przełomie XIX i XX w. i określały możliwości w poznawaniu świata oraz akceptacji nowości i przemian. Zmiany sytuacji prawnej oraz ekonomicznej były wykorzystywane przez chłopów do osiągnięcia i realizacji uformowanych i funkcjonujących w środowisku wiejskim celów życiowych, które można, zdaniem autorki, określić jako „renesans kultury wiejskiej”. Zostało również podkreślone, że na wsi, w badanym okresie, słowo drukowane nadal było odbierane

zgodnie z istniejącą tradycją. Jako przykład podała sposób pisania listów tak do bliskich, jak i do prasy ludowej za pomocą pewnych formuł *clichés*, które w przypadku listów do krewnych mogły pochodzić z folkloru wiejskiego, z wierszy jarmarcznych i listowników, natomiast w przypadku listów do prasy ludowej za wzór służyły formuły spotykane na jej łamach. Analiza czytelnictwa oraz sposobu tworzenia własnych tekstów przez czytelników tygodników ludowych dała podstawę do stwierdzenia, że mamy do czynienia z ludźmi tzw. kultury typu przejściowego, którzy w pewnym sensie znajdowali się na rozdrożu różnych tradycji kulturowych. Autorka zauważa, że demonstracja sukcesu w środowisku wiejskim była zakorzeniona przede wszystkim w ukształtowanym wizerunku kultury szlacheckiej, a w drugiej kolejności była związana z kulturą miejską. Świadectwem zaczynających rozwijać się stosunków towarowych, utworzenia społeczeństwa konsumpcji masowej, były zmiany zachodzące w kapitale symbolicznym chłopów. Chęć podkreślenia nowego statusu społecznego była manifestowana nie tylko za pomocą zegarka na łańcuchu czy ilości zakładanych spódnic, wyrazem zamożności, odniesionego sukcesu było również spożywanie określonych produktów oraz sposób wypowiedzania się.

Opisane przez Marię Krisań zmiany cywilizacyjne kształtowały podstawowe zjawiska, które miały wpływ na rozwój społeczeństwa polskiego w XX w., m.in. na stopień zaangażowania ludności wiejskiej w ruchy polityczne.

Cennym uzupełnieniem, porządkującym zawarte w książce źródła oraz uzasadniającym dodatkowo przedstawione wnioski, są zamieszczone w aneksach tabele i wykresy. Książka napisana jest świetną polszczyzną, co należy podkreślić ze względu na to, że autorka sama przetłumaczyła rozprawę z języka rosyjskiego.

W efekcie powstała niezwykle cenna praca, którą wykorzystać mogą przedstawiciele różnych dyscyplin naukowych. Dzięki informacjom dotyczącym korespondentów i świetnie przygotowanemu indeksowi miejscowości można odtworzyć rodowody własnych rodzin oraz historię małych miejscowości i wsi centralnej Polski.

Iwona Arabas

Institut Historii Nauki PAN

Warszawa

Roman M i e r z e c k i: *Antoine Laurent de Lavoisier (1743–1794). Geniusz skojarzeń*. „Rozprawy z Dziejów Nauki i Techniki”, Warszawa 2008, t. 19, ss. 350.

Wprawdzie postać Antoine’a Laurenta de Lavoisiera nie jest w Polsce całkiem nieznaną (jeśli nie liczyć stosunkowo wąskiego kręgu specjalistów), to jednak znajomość ta w najlepszym razie ogranicza się do kojarzenia jego nazwiska